

АФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРИЙОМИ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкрито сутність поняття "афективні стратегії та прийоми у вивченні іноземних мов", обґрунтовано доцільність підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів здатності користуватися цією групою стратегій та запропоновано деякі методи такої підготовки, наведено приклади афективних стратегій і прийомів навчання.

Поняття "стратегії навчання" та "стратегії спілкування" впевнено входять сьогодні в науковий обіг у контексті мовних дисциплін. Підставою для цього є пошук шляхів підвищення навчально-комунікативної самостійності суб'єктів учіння, що ведеться науковцями з метою реалізації одного з центральних завдань вітчизняної мовної освіти, а саме – підготовки підростаючого покоління до ефективного самовдосконалення у вивченні та використанні іноземних мов упродовж життя. Ця тенденція відображена у вітчизняних освітньо-нормативних документах. У них передбачено формування у школярів здатності до вироблення та використання стратегій навчально-комунікативної діяльності як способів ефективного розв'язання навчальних і життєвих проблем. Такі вимоги акумулюються в межах стратегічної (діяльнісної) компетенції (див., наприклад, чинний Державний стандарт базової і повної середньої освіти: освітня галузь "Мови і літератури", Методичні рекомендації МОН України щодо викладання іноземних мов та ін.).

Створення передумов для реалізації вказаного завдання в системі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови вимагає, щоб студенти, з одного боку, самі володіли стратегічною (діяльнісною) компетенцією на належному рівні, а з іншого – могли б продемонструвати відповідну психолого-педагогічну готовність до роботи в цьому напрямі. Здійснення такої підготовки в повному обсязі вимагає організації відповідного спецкурсу. Однак, систематична інтеграція її елементів до процесу викладання практики іноземної мови також певною мірою сприяє вирішенню цього питання. Предметом такого навчання є поповнення досвіду студентів у розв'язанні навчально-комунікативних проблем, застосовуючи для цього групи навчально-комунікативних стратегій і прийомів.

Поняття "стратегія у вивченні іноземних мов" трактується у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти як "певним чином організована, цілеспрямована та керована лінія поведінки, обрана індивідом для виконання завдання, яке він ставить собі сам або з яким стикається" [1: 10]. Підставою для розробки й використання суб'єктом учіння стратегій вважається виникнення в нього індивідуальних навчальних чи комунікативних проблем у процесі вивчення мов, які сприймаються як труднощі в навчанні. Однак, стратегія визначає лише загальний напрям дій, спрямованих на вирішення проблеми, вона не передбачає конкретних процедур подолання труднощів. Тому на практиці засобом реалізації стратегій, є, як правило, поєднання певних прийомів, які, у свою чергу, відрізняються уточненістю поставленої мети, регламентують як дії суб'єкта учіння, так і необхідні для цього засоби.

Афективні стратегії та прийоми досліджувались такими вченими як П. Д. Макінтайер, А. В. Щепілова, Н. Нейман, М. Фрьоліх, Х. Штерн, А. Тодеско та іншими. Вони називаються ще й стратегіями та прийомами емоційного саморегулювання (handling emotional issues strategies). Науковці, серед яких, наприклад, Р. Оксфорд [2], відносять їх до непрямих стратегій вивчення іноземних мов, тобто до таких, що безпосередньо не стосуються використання мови, а скоріше організації процесу її вивчення.

Як показав аналіз праць вищезгаданих науковців, функцією афективних стратегій та прийомів є подолання таких негативних емоційних станів, як невиправдані переконання щодо нездатності оволодіти тим чи іншим аспектом мови або мовленнєвої діяльності, марності своїх навчальних зусиль, неможливості досягти в навчанні рівня володіння мовою, що відповідає висунутим вимогам тощо. Наявність у майбутніх учителів подібних труднощів виявляється у звичних навчальних умовах нечасто, адже студентами вищих мовних педагогічних закладів стають переважно колишні успішні учні. Однак, це не означає, що в майбутній педагогічній практиці вони не зустрінуться з подібними проблемами учнів, котрі, на думку російського психолога А. Л. Венгера, є досить типовими для школярів [3: 9]. Як зазначає з цього приводу А. Турула [4: 31], учні, що не володіють стратегіями та прийомами емоційного саморегулювання, рідше використовують і інші стратегії у вивченні іноземної мови, а їх навчальний стиль зміщується в репродуктивний бік. Таким чином, доцільність підготовки майбутніх учителів до розвитку в учнів здатності застосовувати афективні стратегії видається очевидною.

Актуальність вказаних проблем підтверджується й результатами дослідження, проведеного автором цієї статті серед 85 вчителів іноземних мов середніх загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл м. Житомира та Житомирської області. Значимість використання афективних стратегій видається педагогам найнижчою як у самоосвітній, так і у викладацькій діяльності. Це свідчить про те, що полегшенню вказаних труднощів на рівні школяра приділяється недостатньо уваги.

Розвиток у студентів здатності виробляти й використовувати афективні стратегії та прийоми як компонент практичних занять з іноземної мови має бути дидактично доречним, зумовленим навчальною ситуацією, тобто відбуватись як педагогічне реагування з боку викладача на виявлені проблеми описаного типу. У даному випадку йдеться про висловлені переконання щодо неспроможності виконати певне завдання чи досягти необхідного рівня у вивченні іноземної мови. Як показує практика, основними *методами* педагогічного впливу, що використовуються викладачами в подібних ситуаціях є або *бесіда*, в якій педагог обговорює зі студентами причини та шляхи вирішення подібних проблем, спираючись на власний досвід, або *стимулювання відповідальності* студентів нагадуванням їм про форми, методи і терміни передбаченого контролю. Збагаченню цих методів у контексті підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів іншомовної стратегічної (діяльнісної) компетенції може посприяти:

1. *Бесіда*, метою якої є звертання до відповідного навчального досвіду студентської групи. Систематизація пригаданих прийомів може проводитись студентами самостійно і коротко оприлюднюватись на занятті за критерієм їх відношення до тієї чи іншої емоційної проблеми, що виникають у вивченні іноземної мови. Приклад подібного переліку наведено нижче:

1) *щоб зменшити негативне ставлення до виконання складного завдання, можна:*

- почати зі складнішої, неприємної роботи, а приємнішу й цікавішу виконувати в кінці або у перервах для відпочинку і самозаохочення;
- штучно створити собі "*ситуацію успіху*" (якщо дозволяють умови роботи), тобто виконати іншу хоч і потрібну, але менш термінову роботу, що подобається та завжди легко вдається. Створений настрій допоможе поглянути на завдання позитивніше і т. ін;

• обговорити свої почуття з людиною, що вже виконувала подібні завдання;

2) *щоб підвищити працездатність, можна:*

- уявити собі свої відчуття, користь, переваги, що виникнуть від досягнення успіху в роботі;
- упорядкувати робоче місце таким чином, щоб все необхідне для роботи було б "під рукою" і робота викликала б задоволення;
- скласти список необхідних завдань, розташовуючи їх за ступенем терміновості, складності тощо. Залишити місце для помітки про виконання кожного з них;

3) *щоб подолати стресову ситуацію, пов'язану з навчанням, можна:*

- обговорити свої почуття з доброзичливою людиною. Це допоможе об'єктивніше оцінити ситуацію, краще контролювати свій емоційний стан та виробити план подальших дій;
- спробувати всебічно оцінити докладені зусилля та визначити ефективність використаних способів дій.

2. Якщо результати звертання до навчального досвіду студентів оцінюються викладачем як незадовільні, то в нагоді може стати *створення ситуацій пізнавальної новизни*. У них студентам пропонується поліпшити свої навчальні досягнення, шляхом використання афективних *прийомів*, раніше невідомих їм (наприклад, з літератури з практичної психології). Детальний опис прийому може бути запропонований студентам, а ефективність його використання коротко обговорюватись на попередньо визначеному занятті. Приклади двох таких прийомів запропоновані нижче.

1. Прийом "Тік-так" за методикою П. Леккі (адаптовано та перекладено за кн. [5]).

Основні положення: а) людина може виконати свою частину роботи, долаючи негативні психологічні стани; б) в кожній людині є щось, що робить її не менш талановитою, ніж всі інші, а тому не можна принижувати чи зневажати себе.

Інструкція.

- а) пригадайте невиконане завдання, яке викликає у вас найбільше негативних емоцій;
- б) розділіть аркуш паперу олівцем на 2 частини (частину "Тік" і частину "Так"). Запишіть усі негативні думки, які заваджують вам виконати це завдання в частину "Тік";
- в) вивчіть записи та проаналізуйте, наскільки ви викривили існуючий стан справ, переоцінивши значення негативних думок і явищ;
- г) замініть кожну негативну думку на реалістичну, позитивну. Запишіть її в графу "Так".

Приклад:

(Проблема) "ТІК". Я ніколи не зможу написати дипломну роботу.
"ТАК". Слід діяти крок за кроком, потрібно тільки почати.

"ТІК". Я почну роботу, а потім не зможу довести її до кінця.

"ТАК". Не я перший і не я останній пишу дипломну роботу. Студенти, які успішно писали дипломні роботи до мене, були звичайними людьми, такими як я. Дипломну роботу неможливо написати за місяць, але можна зробити за рік. У мене є знання, здібності, досвід, адже я писав курсові роботи.

"ТІК". Це дуже важка робота, вона принесе мені лише негативні емоції.

"ТАК". Я маю відновити самоконтроль, адже я здатен контролювати себе не гірше за інших. Уявляю, що я відчуватиму, коли напишу її.

"ТІК". Який смисл писати дипломну, адже я не обов'язково стану науковцем.

"ТАК". Я не можу знати цього напевно. Цей досвід точно знадобиться мені в подальшій професійній діяльності. Це відкриє мені нові перспективи. І т.д.

2. Прийом "За і проти" (адаптовано й перекладено за кн.: [6]).

Передмова

Використання цього прийому є доцільним у випадках, коли людина стоїть перед необхідністю вироблення переконливої позиції, ставлення до чогось, і особливо, в ситуації здійснення важливого вибору. Цей прийом може використовуватися студентами, коли є необхідність переглянути дещо упереджене негативне ставлення до навчального процесу загалом чи певних його компонентів і виробити більш обгрунтоване, позитивне.

Інструкція

а) візьміть аркуш паперу і намалюйте таблицю як це показано нижче. Заповніть її як це запропоновано у наведеному прикладі:

Приклад

Переконання, що виявляють ставлення до певного компоненту навчання.	1. Що станеться, якщо не змінити своє ставлення?	2. Що станеться, якщо змінити своє ставлення?	3. Чого не станеться, якщо не змінити своє ставлення?	4. Чого не станеться, якщо змінити своє ставлення?
Складати реферати складно і непотрібно, крім того, це займає багато часу. Я не вважаю, що повинен цим займатись.	а) мені доведеться і надалі нервуватись через ці завдання; б) я буду змушений шукати реферат в Інтернеті; в) я можу потрапити в неприємну ситуацію з викладачем, якщо виявиться, що я не виконую ці завдання сам.	а) мені доведеться навчитись складати реферати; б) я не буду нервуватись через те, що погано знаю зміст свого реферату; в) мені не буде так складно їх писати.	а) мені не доведеться вчитись писати реферати; б) мені не доведеться шукати консультанта для вирішення цієї проблеми.	а) я не опинюся в ситуації, коли викладач не зарахує мій реферат, бо я погано знаю його зміст; б) я не буду так нервуватись через цю проблему; в) мені не доведеться шукати реферат в Інтернеті.

б) яка лінія поведінки видається вам доцільною тепер: та, що передбачає зміну вашого ставлення до проблеми, чи та, якої ви дотримувались досі;

в) проаналізуйте наслідки, що посліднують за таким вибором (що були внесені у таблицю вище);

г) подумайте, яка лінія поведінки (та відповідні наслідки) краще узгоджуються зі стратегічною метою вашого навчання: одержати освіту на рівні, достатньому для того, щоб ефективно виконувати майбутню роботу за фахом, бути освіченою людиною, розвинути як особистості;

д) зробіть остаточний висновок.

У цьому ж контексті можна пропонувати студентам переліки афективних *стратегій*, що вимагатиме від них більшої пізнавальної активності, ніж у випадку з прийомами, оскільки стратегії вказують лише загальний напрям дій.

Приклади афективних стратегій

1. Читання літератури з практичної психології для віднайдення шляхів вирішення своїх емоційних проблем у контексті вивчення іноземної мови.
2. Логічний самоаналіз та перегляд негативних думок, пов'язаних з навчанням.
3. Використання реальних чи уявних позитивно забарвлених картин, що зображують результати виконання певного навчального завдання.
4. Використання фізичних навантажень як засобу відволікання від певних негативних переживань, пов'язаних з навчанням.
5. Використання улюблених музичних творів як засобу налаштування на виконання завдання або для релаксації та відпочинку.
6. Обговорення з іншими своїх переживань, тривоги та т. ін.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що робота педагога над здатністю майбутніх учителів використовувати афективні стратегії та прийоми має низку позитивних наслідків. У першу чергу, це озброює студентів для самостійного полегшення негативних емоційних станів, що можуть виникнути у процесі вивчення іноземної мови, і, таким чином, покращити свої навчальні досягнення. По-друге, це сприяє вдосконаленню готовності майбутніх учителів до формування в учнів здатності використовувати цю групу стратегій і прийомів у вивченні іноземної мови.

Нарешті, по-третє, виявлення інтересу викладача до труднощів студентів і шляхів їх подолання сприятиме налагодженню кращого взаєморозуміння, встановленню атмосфери взаємоповаги та довіри між ним і студентською групою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. / [наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Oxford R. L. Language learning strategies: What every teacher should know / R. L. Oxford.. – Boston: Heinle & Heinle. – 1990. – 342 p.
3. Венгер А. Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 1 / А. Л. Венгер. – М.: Генезис, 2007. – 160 с.
4. Turula A. Language anxiety and classroom dynamics: A study of adult learning // English Teaching Forum, April, 2002. – P. 28-33.
5. Микалко М. Игры для разума. Тренинг креативного мышления / Майкл Микалко. – СПб : Питер, 2008. – С. 21-26.
6. Рубштейн Н. Тренинг жизненного успеха / Нина Рубштейн, Оксана Теске. – М. : Эскмо, 2008. – С. 14-15.

Матеріал надійшов до редакції 19.11. 2009 р.

Щерба Н. С. Аффективные стратегии и приемы в подготовке будущего учителя иностранного языка.

В статье раскрыта сущность понятия "аффективные стратегии и приемы в изучении иностранных языков", обоснована целесообразность подготовки будущего учителя к формированию у учащихся способности использовать эту группу стратегий, предложены некоторые методы такой подготовки, приведены примеры аффективных стратегий и приемов обучения.

Scherba N. S. Affective Strategies and Techniques in a Foreign Language Would-be Teacher Training.

In the article the author reveals the essence of "affective strategies and techniques in a foreign language acquisition" concept, substantiates expediency of a would-be teacher's training to developing pupils' ability to use this strategy group and some methods of this training are suggested, several affective strategies and techniques samples are given.